

УДК 316.643.2+316.42

*Стегній О.Г., д-р соціол. наук, Інститут соціології НАН України***СОЦІОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТИПІВ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

Розглянуто змістовні характеристики наявних соціологічних підходів до вивчення типів політичної культури. Акцентується увага на тому, що політична культура розуміється як сукупність сталих форм політичної свідомості та поведінки, що визначає особливості функціонування різних суб'єктів політичного процесу в межах конкретної політичної системи. Поміж представлених у сучасній вітчизняній соціології підходів до вивчення типів політичної культури наголошується на важливості побудови типології на підставі виокремлення та комбінування інтеграційної й активаційної функції політичної культури.

Ключові слова: *типологія політичних культур, політична система, політичні орієнтації, політична свідомість, політична участь, функції політичної культури, шкала демократії, шкала активності, статистичні показники зв'язку.*

Вивчення особливостей типів політичної культури сучасного суспільства є найважливішою умовою формування ефективної політики, спрямованої на розв'язання основних завдань реформування держави. У сучасній політичній науці категорія політичної культури є однією з ключових у вивченні особливостей функціонування політичних систем, у поясненні й прогнозуванні політичних процесів. Теоретичне обґрунтування і розроблення емпіричних показників політичної культури були здійснені в американській політології та політичній соціології у 1950–1970-х роках. У цей період і в подальші роки були розроблені різні підходи до інтерпретації й дослідження феномену політичної культури. Основні відмінності між цими підходами полягають у розумінні того, яке коло явищ охоплює політична культура у сфері політичного життя суспільства, соціальних груп та особистості.

Традиційний підхід, пов'язаний з першими дослідженнями політичної культури, обмежує об'єкт вивчення винятково суб'єктивними компонентами – порівняно сталими компонентами політичної свідомості. Ширший підхід включає до політичної культури ще й стабільні моделі політичної поведінки людей, тим самим виводячи її у сферу об'єктивних феноменів політичного життя.

Мета статті – викласти основні соціологічні підходи до вивчення типів політичної культури з акцентом на сучасні здобутки вітчизняних дослідників.

Перше обґрунтування концепту політичної культури можна знайти у працях Й. Гердера й Ш.А. де Токвіля, проте джерела її сучасної генези пов'язані із соціологічною наукою і, насамперед, з опублікованою у 1956 р. статтею Г. Алмонда «Порівняльні політичні системи». Згідно з Г. Алмондом, кожна політична система вбудована в особливий структурний зразок орієнтацій на політичну дію». Цей зразок автор визначив як політичну культуру. У 1963 р. Г. Алмонд і С. Верба опублікували працю «Громадянська культура» – крос-національне дослідження, в якому запропонували теорію політичної стабільності та демократії. Саме в цій праці політико-культурний підхід дістав найповніше втілення. Згідно з визначенням Г. Алмонда і С. Верби, яке вже стало класичним у соціології, політична культура – це політична система, яка інтеріорізована в знаннях, відчуттях, оцінках населення. Складовою політичної культури є політичні орієнтації, що містять установки стосовно політичної системи та власної ролі в цій системі. Міркування з приводу специфіки політичних орієнтацій і політичної участі в тих чи інших суспільствах послуговували відправним пунктом для формування різних

підходів і точок зору на структуру, типологію та характерні риси політичної культури в різних політичних системах, країнах і цивілізаціях.

Окремим дискусійним питанням є типологія політичної культури. Багато дослідників намагаються взагалі обходити цю проблему, віддаючи перевагу іншим аспектам теорії політичної культури.

Найпоширенішою виявилася класифікація Г. Алмонда і С. Верби, які головним критерієм обрали, насамперед, міру участі громадян у політичному житті. Тип політичної культури можна визначити як переважно «підданський» з елементами «провінціалістської» та «паципаторної» складових масової політичної свідомості та поведінки. Якщо критерієм розвитку політичної культури вважати її відповідність вимогам сучасного демократичного суспільства, то тип політичної культури суспільства можна визначити як «амбівалентний», в якому співіснують суперечливі, а іноді й взаємовиключні елементи тоталітарної та сучасної демократичної політичної свідомості та поведінки [1]. Однак попри всю оригінальність і обґрунтованість їхня схема є звуженою, бо критерій, на якому вона побудована, є важливим, але показує лише один бік такого надзвичайно багатогранного й багатовимірного явища, як політична культура.

У 1966 р. Д. Елазар висловив припущення, що кожен американський штат має один із трьох типів політичної культури: індивідуалістичний, традиціоналістський, моралістський; причому кожна з цих орієнтацій зумовлює певні різновиди публічної політики [2]. Дослідник робив наголос на існуванні специфічного зразка орієнтації на політичну дію, в яку вбудована кожна політична система.

У середині 70-х років американський соціолог У. Розенбаум запропонував, залежно від взаємовідносин між політичними суб'єктами, «інтегровані» і «фрагментарні» типи політичної культури. Інтегрований тип передбачає погодження більшістю суспільства базових цінностей, тоді як фрагментарна політична культура відрізняється гострою конфліктністю різних субкультур по відношенню одна до одної, що є характерним для нестабільної політичної системи з неусталеними політичними інститутами [3].

Особливий підхід до типології політичних культур розробив французький соціолог Р. Шварценберг, запропонувавши як критерій використовувати ступінь сприйнятливості політичної культури до інновацій, можливості адаптувати політичний досвід інших країн до наявних соціально-економічних і політичних умов. На підставі даного підходу він виокремив «відкриту» і «закриту» політичну культуру [4].

Ще одним критерієм виокремлення типів політичної культури є базові цінності, на які орієнтується та чи інша спільнота в політичній діяльності або в політичному процесі. Відповідно до цього виокремлюють три типи політичної культури: громадянська, елітарна та архаїчна.

Альтернативну типологію запропонував польський соціолог Е. Вятр, який взяв за основу зв'язок політичних культур з політичними системами і суспільно-політичними формаціями, на яких вони ґрунтуються. У результаті він виокремив в якості основних три типи: традиційну, буржуазно-демократичну та політичну культуру соціалістичної демократії, які доповнюються другорядними: політичною культурою станової демократії, авторитарної та реліктової авторитарної [5].

У середині 90-х років С. Хантінгтон вказав на зв'язок демократичної політичної культури з ширшою системою культурних цінностей, насамперед, традиційних, пов'язаних з доктринальними та структурними аспектами тієї чи іншої релігії. Він відзначав існування відмінностей у характері функціональних взаємозв'язків традиційної й демократичної систем цінностей, зумовлених особливостями їхніх релігійних норм і цінностей. На підставі

даних таксономічного аналізу С. Хантінгтон виокремив два основні типи політичної культури [6].

Перший тип – завершені політичні культури, що вирізняються релігійно-світоглядною позицією, відповідно до яких проміжна і кінцева мета в житті людини є взаємопов'язаними та взаємозалежними. Завершені культури є менш сприйнятливими до демократичних цінностей. Це системи, що ґрунтуються на релігійних цінностях католицизму, мусульманства, конфуціанства тощо. Другий тип – інструментальні політичні культури, які характеризуються наявністю в системі цінностей значного сектору нормативних релігійних традицій, згідно з якими, проміжні цілі в життєдіяльності людини є відокремленими та незалежними від кінцевих цілей і не впливають на будь-яку конкретну діяльність суб'єкта. Інструментальні політичні культури розглядаються як більш відкриті демократичним цінностям. Це – культури, пов'язані з релігійними нормами і цінностями протестантизму, індуїзму, синтоїзму тощо. Інструментальні культури сприймаються як системи цінностей і норм, що вирізняються більш відкритими функціональними зв'язками традиційних і демократичних компонентів і, відповідно, мають більше можливостей і передумов для адаптації до нових, демократичних політичних норм та інститутів.

Серед новітніх доробків зарубіжних дослідників політичної культури варто виокремити роботу Ж.-К. Барб'є, присвячену комплексному підходу до політичних культур і різноманітності в Європі. На підставі великого масиву емпіричних даних, отриманого в багатьох країнах ЄС, демонструються можливості соціологічного й етнографічного аналізу в розумінні поточних і майбутніх завдань європейської інтеграції, яка сьогодні зводиться, насамперед, до функціонування економіки [7].

Словенський дослідник Я. Коленц звертається до антропологічного підходу у вивченні політичної культури в транзитивний період, коли істотно зростає вагомість суб'єктивних чинників політичної консолідації [8]. У свою чергу, Б. Вегенер у дослідженні політичних культур посткомуністичного транзиту пропонує використовувати евристичний потенціал підходу соціальної справедливості [9].

Якщо говорити про сучасну вітчизняну соціологічну думку, то тут сформувалися два теоретичних напрями аналізу політичної культури. Для першого (Л. Нагорна, В. Матусевич) характерними є уявлення про політичну культуру як сукупність знань, цінностей, політичного досвіду та традицій, принципів і способів політичної діяльності, функціонування політичних інститутів. Представники другого напрямку (В. Бебик, О. Рудкевич) досліджують політичну культуру з позиції узагальнюючих політико-психологічних характеристик індивіда, ступеня його політичної розвиненості, вміння реалізувати власні політичні знання в межах функціонуючої системи. Тут першочерговим є звернення до понять «національна культура» і «менталітет», які сприяють формуванню певних політичних орієнтацій та в кінцевому результаті реалізуються в політичній поведінці [10; 11]. На думку автора, обидва згаданих напрями аналізу не суперечать один одному і мають бути поєднані з метою більш комплексного вивчення стану як політичної культури, так і чинників формування її основних типів.

Для розуміння формування певних типів політичної культури доволі продуктивним виглядає категорія політичного стилю життя, під якою О. Резнік розуміє «відносно стабільну форму організації політичної участі людини в межах наявної політичної системи з урахуванням статусних ресурсів та соціально-психологічних чинників соціалізації» [12, с. 55]. Політичний стиль як політична дія, на думку українського соціолога, має вихідною точкою усвідомлення себе, своїх координат у громадянському просторі, отже, і власних інтересів у сфері політики. Після такого ініціального самовизначення з подальшим усвідомленням своїх громадянських інтересів відбувається вторинне самовизначення, коли особистість визначає свою належність до всіх інших можливих об'єктів політичних орієнтацій.

За останні десятиліття в українській соціології з'явилися також праці, в яких соціально-політичні зміни розглядаються у плані формування нових явищ у політичній культурі суспільства. Неабияке місце в таких працях приділено особливостям зміни основного типу політичної культури в процесі подолання тоталітарної ідеологічної спадщини [13; 14; 15].

Суперечності й труднощі формування нової політичної культури, усталених демократичних орієнтацій більшості населення України, на думку І. Мариніч, пов'язані з уповільненим темпом та обмеженими масштабами тих соціальних змін, які приводять до формування впливового середнього класу, зацікавленого у незворотності процесів реформування суспільства. На її думку, саме «принципова регіональна диференціація та неусталеність політичних орієнтацій у новітніх українських реаліях призводять до того, що в політичній культурі населення нашої країни «орієнтаційний складник» ще не сформувався і не відіграє системотвірної ролі в консолідації української нації на тому ґрунті, який відповідав би декларованому шляху демократичного розвитку держави» [16, с. 41–42].

З метою характеристики актуального стану і головних тенденцій зміни політичної культури українського суспільства провадилися опитування населення України в межах соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України «Українське суспільство» (1994–2014 рр.). Оскільки Україна після проголошення незалежності задекларувала головною метою соціально-політичних перетворень вибір демократичного шляху розвитку (розбудову відкритого суспільства з ринковою економікою і демократичними засадами організації політичного життя), то розробку показників моніторингу здійснювали на основі парадигми розвитку процесу демократизації в Україні.

У зазначеному моніторингу політична культура розглядається як сукупність сталих форм політичної свідомості та поведінки, що визначає особливості функціонування різних суб'єктів політичного процесу в межах конкретної політичної системи. Під сталими формами політичної свідомості розуміються політичні орієнтації, установки, переконання (на відміну від мінливих думок, настроїв, оцінних суджень, що стихійно формуються). Сталі форми політичної поведінки – це вироблені в процесі політичної діяльності типові поведінкові реакції (усталені форми участі в певних політичних організаціях, кампаніях, акціях).

З урахуванням масового соціального збурення кінця 2013 – лютого 2014 рр. (Революція гідності) та можливих нових сценаріїв соціально-політичного розвитку країни внаслідок «гібридної війни» на Донбасі поміж основних функцій політичної культури найактуальнішими виглядають інтеграційна й активаційна. Комбінація цих функцій дозволяє побудувати чотири типи політичних культур: інтеграційно-активаційну, інтеграційно-пасивну, дезінтеграційно-активаційну та дезінтеграційно-пасивну [17].

Наведена типологізація є важливою, насамперед, для визначення перспектив побудови в Україні громадянського суспільства з відповідно достатнім рівнем соціальної самоорганізації, а також для суспільної підтримки державного устрою «унітарність – автономність».

Для визначення основного типу політичної культури українського суспільства дослідницький колектив відділу методології та методів соціології Інституту соціології НАН України впровадив спеціальну тестову методику, що робить можливим вимірювання за такими шкалами: 1) тоталітарна – демократична; 2) активна – пасивна. Перша шкала визначає напрям політичного розвитку суспільства, його декларовану мету, друга – ступінь готовності брати участь у реалізації цієї мети, активно протидіяти тенденціям розвитку суспільства в іншому напрямі. У результаті виділено чотири основних типи політичної культури, що характеризують минуле, дійсне і деклароване майбутнє політичної системи суспільства [18]:

1) *активна тоталітарна* – є характерною для епохи «сталінізму», коли масова політична свідомість орієнтована на тоталітарну систему і готова активно підтримувати її існування;

2) *пасивна тоталітарна* – характерна для періоду так званого «застою», коли тоталітарна система залишається основним орієнтиром політичної свідомості, але брати активну участь у її відтворенні та захищати від ворожих посягань «мовчазна більшість» не має наміру;

3) *пасивна демократична* – сучасна політична культура, у рамках якої в основному приймаються декларовані демократичні принципи, але для їхнього практичного втілення немає критичної маси політично активних суб'єктів;

4) *активна демократична* – тип політичної культури в розвинутих демократичних державах, де більшість громадян готові активно захищати відповідну йому політичну систему та протидіяти різним формам деградації демократичних інститутів.

На етапі розробки інструментарію для двох претестових опитувань було сформульовано 50 суджень на «тоталітаризм – демократію» та 50 суджень на «активність – пасивність». Для збалансованості кожної шкали перший блок містив 25 суджень на «тоталітаризм», та 25 – на «демократію», а другий блок – 25 суджень на «активність» та 25 на «пасивність». Ставлення до кожного висловлювання вимірювалося за 5-бальною шкалою: 1 – «цілком згоден»; 2 – «скоріше, згоден»; 3 – «важко відповісти, згоден, чи ні»; 4 – «скоріше, не згоден»; 5 – «абсолютно не згоден».

У подальшому аналізі (усі оцінки мають бути односпрямованими) вихідні дані перекодовували таким чином, щоб за шкалою демократичної зорієнтованості «1» означала цілковите неприйняття демократії, а «5» – повну її підтримку. Відповідно, за шкалою активності – «1» означала цілковиту неготовність до активних політичних дій, а «5» – найбільшу готовність до активних дій, активної підтримки політичного ладу. Анкета також містила запитання для перевірки зовнішньої валідності та шкали на «демократію – тоталітаризм» і шкали на «активність – пасивність».

Основне завдання з конструювання індексу полягало в тому, щоб відібрати з 50 суджень на «демократію – тоталітаризм» та 50 суджень на «активність – пасивність» по 8–10 суджень, відповідно, які б, по-перше, давали однофакторне рішення; по-друге, були внутрішньо узгодженими (високе значення коефіцієнта альфа Кронбаха); по-третє, були узгодженими у вимірах «тест-ретест». Крім того, відібрані судження мають бути змістовно збалансованими (тобто відповіді мають передбачати не тільки повну згоду з кожним судженням, але й незгоду). Якщо відібрані ознаки відповідатимуть цим умовам, обґрунтованим буде обчислення сумарних (адитивних) індексів «демократичної» та «активної» орієнтованості особи (на основі даних про окремі орієнтації опитаних). Надалі структура отриманих шкальних оцінок досліджувалася за допомогою факторного аналізу та аналізу внутрішньої узгодженості шкали.

Згідно з вихідною гіпотезою, всі судження за шкалою «демократія – тоталітаризм» та всі судження за шкалою «активність – пасивність» мають давати однофакторне рішення. Такий результат говорив би про те, що ці судження групуються у загальні фактори, які характеризують певну загальну «демократичну» та «активну» орієнтованість особи. Застосовувався метод головних компонент – (Varimax) обертання. Виділялися лише ті фактори, власне значення яких перевищувало 1 (якщо значення фактору є меншим за 1, то такий фактор за якістю не є кращим, ніж одна незалежна змінна, з яких будуються фактори), а процент дисперсії, що пояснювався цими факторами, був більшим, ніж 50%. Ті ознаки, що не входили до однофакторного рішення, вилучалися з подальшого аналізу. При цьому дотримувалася умова змістовної «збалансованості» шкали.

Паралельно до процедури факторизації, проводилася оцінка надійності (внутрішньої узгодженості) шкал, що виміряють загальну «демократичну» та загальну «активну» орієнтованість особи (обчислювався коефіцієнт альфа Кронбаха). На основі аналізу стійкості у часі окремих індикаторів, факторної структури змістовно відібраних груп

індикаторів, надійності адитивного індексу та кореляції між адитивним індексом та одно-факторним рішенням на етапі остаточної перевірки тестової методики для інструментарію з вимірювання типів політичної культури було залишено 6 суджень щодо демократії та 6 суджень щодо активності, які відповідали всім основним статистичним вимогам до надійності й валідності тесту.

Таблиця 1

**Статистичні показники зв'язку окремих пунктів шкали демократії
та сумарного показника за 6 пунктами**

Судження	Кореляція між пунктом та сумою решти пунктів	Альфа, якщо пункт видалити
Демократія – найкращий політичний устрій для будь-якої сучасної держави	0,660	0,829
Без демократії неможливий сталий економічний розвиток країни	0,638	0,834
Лише в демократичному суспільстві насправді поважають права людини	0,646	0,832
Демократія забезпечує людині найбільші можливості для індивідуального політичного вибору, порівняно з іншими режимами	0,667	0,829
Тільки за демократії законодавча влада відображає інтереси всіх основних соціальних груп	0,680	0,826
Демократія надає людям можливість об'єднуватися в партії та спілки для реального захисту своїх прав та інтересів	0,579	0,845

Таблиця 2

**Статистичні показники зв'язку окремих пунктів шкали активності
та сумарного показника за 6 пунктами**

Судження	Кореляція між пунктом та сумою решти пунктів	Альфа, якщо пункт видалити
Мені все одно, яка буде влада, тільки б не стало гірше	0,455	0,757
Я не покладаюся на вибори, бо не вірю, що від їх результатів зміниться моє життя	0,575	0,724
Я свій вибір давно вже зробив, тому не хочу брати участі у теперішньому політичному житті	0,509	0,741
Який сенс боротися за свої права, якщо влада своїми діями відверто їх ігнорує	0,630	0,709
Шляхом голосування ми обираємо владу, а далі від нас уже нічого не залежить	0,515	0,739
Будь-яка спроба щось змінити в політичному житті країни потребує від людей великих жертв, котрі, як правило, виявляються марними	0,426	0,760

Побудований інструмент пройшов апробацію на вибірці України у міжнародному порівняльному проекті «Європейське соціальне дослідження» [19].

Для виокремлення типів політичної культури населення країни застосовували метод емпіричної типології. Одним з алгоритмів багатовимірної класифікації, що дає змо-

гу розв'язати завдання емпіричної типології, є процедура кластерного аналізу. Сутність її полягає в тому, що вихідний простір ознак розбивається на групи (кластери) таким чином, щоб у кожному з них були подібні (тобто «близькі» за певним критерієм) між собою об'єкти. Застосовувалася процедура Quick-cluster (кластеризація методом k-середніх). Враховуючи можливі чотири типи політичної культури, було побудовано чотири кластери. В основу кластеризації покладено факторні рішення.

Кластер 1 – «активно-демократичний тип політичної культури». Респонденти, що потрапили до цієї типологічної групи, сприймають демократію і є активно політично зорієнтованими. Вони становлять 27,8% опитаних.

Кластер 2 – «активно-недемократичний тип політичної культури». Респонденти, що потрапили до цієї групи, є помірно політично активними і не сприймають демократію (проте їх недемократизм – теж помірний). Вони становлять 30,4% опитаних.

Кластер 3 – «пасивно-недемократичний тип політичної культури». Респонденти, що потрапили до цієї типологічної групи, не сприймають демократію і є політично пасивними. Вони становлять 19,9% опитаних.

Кластер 4 – «пасивно-демократичний тип політичної культури». Респонденти, що потрапили до цієї групи, сприймають демократію, проте є політично неактивними. Вони становлять 21,8% опитаних.

За допомогою методу кластерного аналізу у просторі «відношення до демократії» та «відношення до політичної активності» вдалося виокремити чотири достатньо чисельних групи людей, що розрізняються між собою, з точки зору вказаних ознак, і тому можуть інтерпретуватися як носії певних типів політичної культури. Отримані результати дозволили дослідницькому колективу дійти висновку, що декларативна підтримка демократії в українському суспільстві є вищою за орієнтацію на політичну активність. Водночас, виявлено досить чисельну групу населення із активно-демократичним типом політичної культури. У цілому, лише за умови зростання активістських цінностей виникає ідеологічне підґрунтя для реалізації соціальних потреб та інтересів, відбувається політична ідентифікація, зростає суб'єктивне усвідомлення власної політичної компетентності та активної громадянської позиції.

Висновки. Узагальнюючи основні доробки зарубіжних вчених у дослідженні типів політичної культури, можна дійти висновку про відсутність в західній соціології домінуючої консенсусної методології в цій сфері соціологічного знання. Водночас у вітчизняній соціології набуває поширення розробка типологізації політичної культури на засадах функціонального підходу, зокрема виокремлення її інтеграційної та активізаційної функцій.

Список використаних джерел

1. *Almond G.* The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations / G. Almond, S. Verba. – Princeton : Princeton University Press, 1956.
2. *Elazar D.* The Generational Rhythm of American Politics [Електронний ресурс] / D. Elazar. – Режим доступу : <http://www.jcpa.org/djeidex.htm>.
3. *Rosenbaum W.A.* Political Culture: Basic Concepts in Political Science / W.A. Rosenbaum. – New York : Thomas Nelson Sons LTD, 1975.
4. *Шварценберг Р.* Политическая социология / Р. Шварценберг. – М. : РАУ, 1992.
5. *Вятр Е.Й.* Социология политических отношений / Е.Й. Вятр. – М. : Прогресс, 1979.
6. *Хантингтон С.* Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М. : АСТ, 2003.
7. *Barbier J.-C.* The Road to Social Europe: A Contemporary Approach to Political Cultures and Diversity in Europe / J.-C. Barbier. – London : Routledge, 2013.

8. *Kolenc J.* Anthropological approach to political culture: the case of Slovenia / J. Kolenc // *Anthropological Notebooks*. – 2012. – № 18 (2). – P. 27–43.
9. *Wegener B.* Political Culture and Post-Communist Transition – A Social Justice Approach / B. Wegener // *Social Justice Research*. – 2000. – Vol. 13, № 2. – P. 75–82.
10. *Рудакевич О.М.* Співвідношення понять «національна політична культура» та «етнополітична культура нації» / О. Рудакевич // *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. – 2010. – Вип. 4. – С. 78–83.
11. *Рудакевич О.* Формування національної політичної культури в контексті цінностей Європейського Союзу / О. Рудакевич // *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. – 2014. – Вип. 19 (1). – С. 328–335.
12. *Резнік О.* Громадянські практики в перехідному суспільстві: чинники, суб'єкти, способи реалізації / О. Резнік. – К. : Інститут соціології НАН України, 2011.
13. *Политическая культура населения Украины: результаты социологических исследований / Е.И. Головаха, Н.В. Панина, Ю.Н. Пахомов и др. ; АН Украины*. – К. : Наукова думка, 1993. – 136 с.
14. *Веденеев В.А.* Политическая культура постсоветских обществ: традиции, либеральные ценности и перспективы : учебн. пособ. / В.А. Веденеев. – Кривой Рог : Минерал, 2002. – 194 с.
15. *Політична культура: теорія, проблеми, перспективи / передм. С. Рябов*. – К. : Парапан, 2004. – 223 с.
16. *Мариніч І.* Соціальний порядок у контексті реформування державного устрою в Україні / І. Мариніч // *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. – 2014. – Вип. 1 (15). – Т. 1. – С. 37–48.
17. *Щербак М.* Соціально-класові характеристики політичної культури в Україні: досвід застосування соціологічного тесту «Типи політичної культури» / О. Щербак // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. – 2006. – № 3. – С. 153–160.
18. *Стегній О.* Типи політичної культури регіональних спільнот України / О. Стегній // *Вісник Львівського університету. Сер. Соціологія*. – 2008. – Вип. 2. – С. 32–56.
19. *Головаха Є.* Україна та Європа: результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження / Є. Головаха, А. Горбачик, Н. Паніна. – К. : Інститут соціології НАН України, 2006.

References

1. Almond G., Verba S. *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton, Princeton University Press, 1956.
2. Elazar D. *The Generational Rhythm of American Politics*, available at: <http://www.jcpa.org/djeindex.htm>.
3. Rosenbaum W.A. *Political Culture: Basic Concepts in Political Science*. New York, Thomas Nelson Sons LTD, 1975.
4. Shvartsenberg R. *Politicheskaya sotsiologiya* [Political sociology]. Moscow, RAU, 1992 [in Russian]
5. Vyatr E.I. *Sotsiologiya politicheskikh otnošenii* [Sociology of political relations]. Moscow, Progress, 1979 [in Russian]
6. Huntington S. *Stolknovenie tsivilizatsii* [The clash of civilizations]. Moscow, AST, 2003 [in Russian]
7. Barbier J.-C. *The Road to Social Europe: A Contemporary Approach to Political Cultures and Diversity in Europe*. London, Routledge, 2013.

8. Kolenc J. Anthropological approach to political culture: the case of Slovenia. *Anthropological Notebooks*, 2012, No. 18 (2), pp. 27–43.
9. Wegener B. Political Culture and Post-Communist Transition – A Social Justice Approach. *Social Justice Research*, 2000, Vol.13, No. 2, pp. 75–82.
10. Rudakevich O.M. *Spivvidnoshennya ponyat' «natsional'na politychna kul'tura» ta «etnopolitychna kul'tura natsii»* [The relationship between the concepts of «national political culture» and «ethno-political culture of the nation»]. *Naukovyi chasopys NPU im. M.P. Dragomanova. Seriya 22: Politychni nauky ta metodyka vykladannya sotsial'no-politychnykh dystsyplin*, 2010, Vyp. 4, pp. 78–83 [in Ukrainian]
11. Rudakevich O. *Formuvannya natsional'noi politychnoi kul'tury v konteksti tsinnosti Yevropeiskogo Soyuzu* [The formation of a national political culture in the context of the European Union values]. *Ukrains'ka nauka: mynule, suchasne, maibutnye*, 2014, Issue 19 (1), pp. 328–335 [in Ukrainian]
12. Reznik O. *Gromadyans'ki praktyky v perekhidnomu suspil'stvi: chynnyky, subyekty, sposoby realizatsii* [Civil practice in a transitional society: factors, actors, methods of implementation]. Kyiv, Institute of Sociology NAS of Ukraine, 2011 [in Ukrainian]
13. Golovakha E.I., Panina N.V., Pakhomov Yu.N. i dr. *Politicheskaya kul'tura naseleniya Ukrainy: Rezul'taty sotsiologicheskikh issledovaniy* [The political culture of the population of Ukraine: Results of sociological research]. Kiev, Naukova dumka, 1993, 136 p. [in Russian]
14. Vedenev V.A. *Politicheskaya kul'tura postsovet'skikh obshchestv: traditsii, liberal'nye tsennosti i perspektivy: uchebn. posob.* [The political culture of post-Soviet societies: traditions, liberal values and perspectives: training.]. Krivoi Rog, Mineral, 2002, 194 p. [in Russian]
15. *Politychna kul'tura: teoriya, problemy, perspektivy* [Political culture: theory, problems, perspectives], peredm. S. Ryabov. Kyiv, Parapan, 2004, 223 p. [in Ukrainian]
16. Marinich I. *Sotsial'nyi porядok u konteksti reformuvannya derzhavnogo ustroiu v Ukraini* [Social order in the context of reforming the state system in Ukraine]. *Ukrains'ke suspil'stvo: monitoryng sotsial'nykh zmin*, 2014, Issue 1 (15), Vol. 1, pp. 37–48 [in Ukrainian]
17. Shcherbak M. *Sotsial'no-klasovi kharakterystyky politychnoi kul'tury v Ukraini: dosvid zastosuvannya sotsiologichnogo testu «Typy politychnoi kul'tury»* [Social class characteristics of political culture in Ukraine: experience of sociological test «Types of political culture»]. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketyng – Sociology: theory, methods, marketing*, 2006, No. 3, pp. 153–160 [in Ukrainian]
18. Stegnii O. *Typy politychnoi kul'tury regional'nykh spil'not Ukrainy* [Types of political culture of regional communities of Ukraine]. *Visnyk L'vivs'kogo universytetu. Ser. Sotsiologiya – Bulletin of Lviv University. Series. Sociology*, 2008, Issue 2, pp. 32–56 [in Ukrainian]
19. Golovakha Ye., Gorbachyk A., Panina N. *Ukraina ta Yevropa: rezul'taty mizhnarodnogo porivnyal'nogo sotsiologichnogo doslidzhennya* [Ukraine and Europe: outcomes of international comparative sociological research]. Kyiv, Institute of Sociology NAS of Ukraine, 2006 [in Ukrainian]

Отримано 04.06.15

Стегний А.Г., д-р социол. наук, ведущий научный сотрудник Института социологии НАН Украины, исполнительный директор Центра социальных и мониторинговых исследований «SOCIS» (Киев)

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ТИПОВ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Рассмотрены содержательные характеристики существующих социологических подходов к изучению типов политической культуры. Акцентируется внимание на том, что политическая культура понимается как совокупность устойчивых форм политического сознания и поведения, что определяет особенности функционирования разных субъектов политического процесса в рамках конкретной политической системы. Среди представленных в современной отечественной социологии подходов к изучению типов политической культуры отмечается важность построения типологии на основании выделения и последующего комбинирования интеграционной и активационной функции политической культуры.

Ключевые слова: типология политических культур, политическая система, политические ориентации, политическое сознание, политическое участие, функции политической культуры, шкала демократии, шкала активности, статистические показатели связи.

Stegnii O.G., Dr.Habil (Sociology), leading scientific fellow, Institute of sociology of NAS of Ukraine, executive director «Center for Social and Marketing Research, «SOCIS»

SOCIOLOGICAL APPROACHES TO STUDY TYPES OF POLITICAL CULTURE

Article dwells upon the substantial characteristics of the existing sociological approaches to the study of types of political culture. Attention is drawn to the fact, that political culture is understood as an aggregate of sustainable forms of political consciousness and behavior, which determines functioning peculiarities of different actors in the political process within the boundaries of a particular political system. Author notes the importance of building typology based on the selection and subsequent combination of integration and activation function of political culture among modern approaches to the study of political culture types in the domestic sociology.

Keywords: typology of political culture, political system, political orientation, political consciousness, political participation, political culture, function, the scale of democracy, the scale of the activity, the statistical indicators of correlation.